Fullskaliga modeller av treskeppiga bronsåldershus uppförda vid Vitlycke museum i Tanum, Bohuslän.

foto: Vitlycke museum

bronsåldershus vid umeälvens mynning

av *JANS HEINERUD*
och *THOMAS LARSSON*

Arkeologerna har aldrig trott att bronsålderskulturen med sina långhus nådde till Norrland. Men nu har man inför ett vägarbete utanför Umeå grävt fram lämningarna av dem. Säkerligen finns fler av dem i norra Sverige.

De senaste sexton åren har Västerbottens museum arbetat med arkeologiska undersökningar längs den kommande vägsträckningen ”Västra länken”, strax väster om Umeå.

Flera undersökningar har gjorts, men det är under de två senaste åren som de stora arkeologiska arbetena har genomförts. Vid förundersökningen förra året fokuserades utgrävningarna till 25 lokaler längs med vägkorridoren, medan årets slutundersökningar har koncentrerat sig till fem områden, två på den norra sidan och tre på den södra sidan Umeälven. Resultaten har i hög grad ökat den förhistoriska kunskapsbilden av området kring Umeälvens mynning. Före undersökningarna hade vi inom området kunnat konstatera förekomster av boplatslämningar, fångstanläggningar, en grav, samt olika typer av anläggningar från olika tidsperioder.

En äldre pollenanalys samt fynd av ett sädeskorn vid en arkeologisk utgrävning för tio år sedan gav indikationer på en tidig odlingsfas kring år 1000-700 f.v.t. Men trots ett flertal lämningar och fynd hade vi arkeologer problem med att se de stora kultursammanhangen i området. Efter de senaste undersökningarna börjar emellertid pusselbitarna att falla på plats och vi börjar nu skönja tydliga kulturella strukturer i området, framförallt beträffande bronsåldern. I samband med undersökningarna vid *Sockenvägen* och *Klockarbäcken*, på den norra sidan Umeälven, framkom under hösten lämningar av minst fyra stolpbyggda hus. Arkeologerna hittade stolphål efter de inre takbärande stolparna i byggnaderna, som avtecknade sig som runda, mörka fläckar i marken. I det längsta huset framkom också en härd i den östra delen. Husen har sannolikt varit av treskeppig typ. Endast några mindre färgningar i marken kan vara resterna av de yttre väggstolparna, som troligen inte grävts ner lika djupt i som de inre takbärande stolparna och därför inte bevarats lika bra. Huset, som är orienterat i riktningen nordväst-sydost, har sannolikt varit omkring 15m långt och omkring 5-6m brett. De tre mindre husen har uppskattningsvis varit 6-8m långa och 4-5m breda, men eftersom inga tecken på väggstolpar hittas så är det svårt att säkert avgöra.

Samtliga kol 14-dateringar från platsen (från stolphål och härdar) visar att bebyggelsen ska dateras till yngre bronsålder (1100-500 f.v.t.) och kanske in i järnålderns första århundrade. Det är första gången som denna typ av huskonstruktion från bronsåldern –som är relativt vanlig i södra och mellersta Sverige – påträffas i Norrland. Från järnåldern har det däremot hittats stolpbyggda långhus i Norrland, t.ex. i Trogsta i Hälsingland, Tuna i Medelpad och Gene i Örnsköldsvik. Vi får söka oss ända ner till norra Uppland för att hitta de mest ”närliggande” parallellerna till husen vid Sockenvägen. Vid Svanby (nära Tierp) påträffades år 2002 i samband med byggandet av nya E4 mellan Uppsala och Gävle två stolpbyggda långhus som daterats till yngre bronsålder. Andra platser där bl.a. treskeppiga långhus från bronsåldern har hittats är Fosie i Skåne, Brogård i Halland, Vitlycke i Bohuslän, Pryssgården i Östergötland och Apalle i Uppland.

De nya husfynden vid Sockenvägen i Umeå visar att treskeppiga långhus inte bara var en syd- och mellansvensk företeelse, utan att de människor som under yngre bronsålder bebodde norrlandskusten också omfattades av denna husbyggnadstradition. Framtida arkeologiska undersökningar längs kusten mellan Umeå och Gävle kommer troligen att avslöja fler bronsåldershus av denna typ och de kanske även kommer att hittas ännu längre norrut.

I Norge har liknande hus daterade till yngre bronsålder hittats längs kusten ända upp till Troms, medan de är mycket ovanliga i Finland.

De keramikbitar som hittats på *Sockenvägen* och vid *Klockarbäcken* vittnar både om den ”inhemska” eller norrländska traditionen med asbestmagrad keramik och en tradition som associeras med Sydskandinavien och Mellaneuropa, vilken krukskärvan med ett öra är ett bra exempel på.

På södra sidan Umeälven dominerar lämningar efter fångstboplatser. I de flesta fallen rör det sig om boplatser där jakt på säl varit det väsentliga. Två större boplatser är undersökta, den ena ligger inom undersökningsområde *Röbäcksliden norra*. Boplatsen ligger något indragen i terrängen, i skydd av en klippa och dateras till yngre stenålder. Den andra boplatsen vid undersökningsområde *Klabbölevägen östra*, daterar sig till äldre bronsålder. Här har arkeologerna påträffat lämningar efter en rund hydda samt flera härdar och kokgropar. Man har även gjort fynd av keramik, en tväreggad yxa/mejsel i triangulärt tvärsnitt, en bifacialt slagen pilspets samt en skrapa i brecciekvarts. De sistnämnda fynden är särskilt intressanta då en dolk i samma material påträffades för tio år sedan i en grav daterad till 1600 f.v.t. Vid den tiden låg graven på en ö i en forntida havsvik, omkring två km norr om boplatsen. Råvarumaterialet brecciekvarts finns i Tärnafjällen, cirka 40 mil från Umeå, vilket tyder på långväga kontakter.

Inom området *Röbäcksliden norra* och nära den tidigare nämnda boplatsen från yngre stenålder, finns ett område med minst fem smideshärdar med fynd av slagg och glödskal. Arkeologerna har ännu inga dateringar från dessa anläggningar, men de kan tidsmässigt höra ihop med en närbelägen kolningsgrop som är daterad till vikingatid.

Ännu pågår fältarbetet och med största sannolikhet kommer ytterligare kunskap kring Umeälvens mynning att komma fram när alla analyser och forskningsresultat är klara – fortsättning följer.

Jans Heinerud är arkeolog verksam vid Västerbottens museum. Thomas Larsson är professor i arkeologi vid Umeå universitet.

Läs mer på:
www.vbm.se

Flygfotot från Trafikverket visar området Klockarbäcken – den öppna ytan mellan Prästsjön och vägen. Den nya vägsträckningen i rött. Fotot är taget före de arkeologiska undersökningarna. I bakgrunden syns Umeälven.

Det största stolphuset som grävdes fram vid Sockenvägen är 15x6 meter och har daterats till 600 före vår tideräkning.

foto: Västerbottens museum

Kartan visar de utgrävda områdena runt Umeå. De undersökta områdena är utmärkta med lila färg.

karta: Västerbottens museum

Arkeologerna Nina Granholm och Anders Olofsson rensar området kring en undersökt kokgrop.

foto: Västerbottens museum

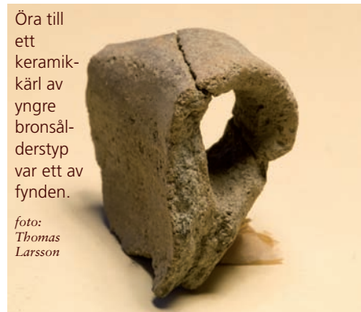

Öra till ett keramikkärl av yngre bronsålderstyp var ett av fynden.

foto: Thomas Larsson